

Sosiaali- ja terveysministeriö
Diaarinumero VN/29418/2023

Lastensuojelun Keskusliiton lausunto sosiaali- ja terveysministeriölle lasten ja nuorten terapiatakuun toteuttamisesta

Lastensuojelun Keskusliitto (LSKL) kiittää sosiaali- ja terveysministeriötä mahdollisuudesta lausua luonnoksesta liittyen sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännön muutoksiksi lasten ja nuorten terapiatakuun toteuttamiseksi.

Esitysluonnoksen keskeiset ehdotukset

Esityksessä ehdotetaan, että terveydenhuoltolakiin ja korkeakouluopiskelijoiden opiskeluterveydenhuollosta annettuun lakiin lisättäisiin säännös siitä, että perusterveydenhuollossa lyhytpsykoterapia tai psykoterapioista johdettu määrämuotoinen ja aikarajoitteinen psykososiaalinen hoito olisi aloitettava 28 vuorokauden kuluessa siitä, kun tarve tällaiselle hoidolle on todettu, jolleivät lääketieteelliset, hoidolliset tai muut vastaavat seikat muuta edellytä.

Lastensuojelun Keskusliiton lausunto

Lastensuojelun Keskusliiton mielestä hallituksen esitysluonnos lasten ja nuorten terapiatakuusta on monelta osin kannatettava. Mielenterveyden hoidon painopistettä siirretään perusterveydenhoidon puolelle, mikä on pitkään odotettu muutos. On hyvä, että takuun piiriin pääseminen ei edellyttäisi lääkärin diagnosoimaa mielenterveyden häiriötä. Interventioita voitaisiin toteuttaa lähellä lasten ja nuorten arkisia elinympäristöjä, esimerkiksi opiskeluhuollossa, mikä on hyvä asia.

Keskusliitolla on myös huolenaiheita hallituksen esitysluonnoksesta. Sosiaali- ja terveysalalla on vakava henkilöstöpula, mikä aiheuttaa haasteita myös lasten ja nuorten terapiatakuun toteuttamiseen. Esitysluonnoksesta ei käy selkeästi ilmi, miten aiotaan varmistaa, että interventioita antavia ammattilaisia on riittävästi. On ilmeistä, että lakimuutosten myötä tarve täydenniskoulutukselle kasvaa. Kun panostetaan mielenterveyshaasteiden varhaisempaan hoitoon, on myös huolehdittava muista lasten ja nuorten sote-palveluista. Panostus terapiatakuuseen ei saa olla pois muista lasten ja nuorten palveluista.

Lastensuojelun Keskusliitto esittää huolensa siitä, että velvoitteiden lisääminen sosiaalihuoltolakiin kuormittaa ehkäisevän lastensuojelun tilannetta entisestään. Ehdotus ei takaa lisäyksiä henkilöstöresursseihin eikä osaamisen vahvistamiseen. Sosiaalihuoltolain mukaiset perhepalvelut ovat jo

nykyisellään ylikuormittuneessa tilassa. Asiakasmääristä ei kerätä valtakunnallisella tasolla tilastotietoa. Kuitenkin hyvinvointialueilta kantaautuvien viestien mukaan asiakasmäärät ovat paikoin niin suuret, ettei vuonna 2015 voimaan astuneen sosiaalihuoltolain uudistuksen tavoitteet varhaisen vaiheen tuen tai ehkäisevän lastensuojelun vahvistamisesta toteudu. Sosiaalihuoltolain mukaiseen perhesosiaalityöhön tulisi turvata riittävät resurssit.

Ehdotuksessa ei myöskään oteta kantaa siihen, millä tavoin näyttöön perustuvien psykososiaalisten menetelmien koordinaatio- ja koulutusrakenteet toteutuisivat valtakunnallisella tasolla. Tällä hetkellä sosiaalihuollossa ei ole yliopistollisia TKKI-rakenteita (tutkimus, kehitys, koulutus, innovaatio) terveydenhuollon tapaan. Palveluiden laadun ja vaikuttavuuden edellytys on se, että ne perustuvat jatkuvaan kehittämiseen ja tutkittuun tietoon. Lastensuojelun Keskusliitto pitää välttämättömänä, että sosiaalihuoltoon luodaan palveluiden kehittämistä, tutkimusta, koulutusta ja innovaatioita mahdollistavat rakenteet.

Lisäksi on syytä huomioida, että monet lapset ja nuoret tarvitsevat intensiivistä ja pitkäkestoista mielenterveyspalveluiden tukea. Erityistason mielenterveyspalveluihin pääseminen on tälläkin hetkellä hankalaa. Perustason mielenterveyspalveluiden vahvistaminen on tärkeää, mutta se ei poista tarvetta panostaa samanaikaisesti myös erikoissairaanhoidon mielenterveyspalveluihin. Asiakkailta saattaa olla mielenterveyden haasteiden lisäksi myös samanaikaisia päihde- tai muita riippuvuusongelmia, mikä edellyttää monialaisten palveluiden vahvistamista.

Lastensuojelun Keskusliitto haluaa myös kiinnittää huomiota siihen, että aivojen kehitys jatkuu 23 ikävuoden jälkeen. Jatkovalmistelussa on syytä pohtia, voisiko terapiatakuun ulottaa nuorisolain nuoren määritelmän mukaisesti kaikkiin alle 29-vuotiaisiin. Mielenterveyden syyt ovat nuorten aikuisten yleisin työkyvyttömyyseläkkeen syy. On hyvä, että hallitus haluaa parantaa lasten ja alle 23-vuotiaiden mielenterveyden varhaista tukea. On kuitenkin varmistettava, että myös yli 23-vuotiaille tarjotaan tukea mielenterveyden haasteisiin.

Hyvinvointialueiden resurssit ovat rajalliset, mikä korostaa entisestään lakimuutosten seurannan tarvetta. Kun lasten ja nuorten terapiatakuusta saadaan kokemusta, niin on välttämätöntä tehdä huolellinen arvio takuun toteutumisesta ja sille asetettujen tavoitteiden täyttymisestä. Lisäksi on hyvä pohtia, voisiko lasten ja nuorten itse raportoimaa tietoa mielenterveydestä kerätä valtakunnallisesti esimerkiksi kouluterveyskyselyn kautta. Lasten, nuorten ja perheiden tuki on aidosti saatava painottamaan ennaltaehkäisyyn ja varhaiseen tukeen. Yhteiskunnassa on panostettava mielenterveyshäiriöiden ennaltaehkäisyyn, jotta lapsi tai nuori ei alun perinkään tarvitsisi terapiatakuun piiriin kuuluvia palveluita.

Kehysriihessä päätetyt leikkaukset aiheuttavat huolta mielenterveyspalveluiden kannalta

Lasten ja nuorten mielenterveyttä edistävää työtä tehdään myös järjestöissä. Sosiaali- ja terveysalan järjestöt ovat hyvinvointialueiden kumppaneita lasten, nuorten ja perheiden arjen tukemisessa. Lastensuojelun Keskusliitto on syvästi huolissaan sote-järjestöjen avustuksiin suunnitelluista kolmanneksen

rahoitusleikkauksesta. Hallitus päätti kehysriihessä aikaistaa leikkauksia alkamaan jo ensi vuodesta. Näin jyrkkä ja nopealla aikataululla toteutettu leikkaus uhkaa vaarantaa järjestöjen ennaltaehkäisevän ja matalan kynnyksen työn. Keskusliitto näkee aidon riskin siihen, että leikkausten myötä järjestöjen tarjoamat palvelut mielenterveyden vahvistamiseen ja tukemiseen romuttuvat, mikä näkyy hyvinvointialueen palveluihin hakeutumisessa ja sitä kautta jonojen ruuhkautumisena.

Mielenterveyttä tuetaan myös sosiaalihuollossa. Esitysluonnoksessa on todettu, että keskeisiä sosiaalipalveluita, joissa tuetaan lasten ja nuorten mielenterveyttä ovat sosiaalityö, sosiaaliohjaus, sosiaalinen kuntoutus, perhetyö, päihdetyön ja mielenterveystyön palvelut, kasvatus- ja perheneuvonta sekä opiskeluhoollon kuraattoripalvelut. Lastensuojelun Keskusliitto on erittäin huolissaan siitä, miten sosiaalihuoltoon kaavailtu 100 milj. euron leikkaus vuodesta 2026 alkaen vaikuttaisi sosiaalihuollon puolella työskentelevien mahdollisuuksiin tukea lasten, nuorten ja perheen muidenkin jäsenten mielenterveyttä. Keskusliitto painottaa, että mahdollinen leikkaus on kohdistettava niin, etteivät lasten, nuorten ja perheiden palvelut vaarannu.

Keskusliitto haluaa lisäksi korostaa, että jo lainsäädännön valmisteluvaiheessa on huolehdittava siitä, että terveydenhuollon ja sosiaalihuollon palveluiden välinen vastuunjako määritellään mahdollisimman selkeästi. Hyvinvointialueilla on oltava yhtenäinen kuva siitä, miten vastuut jakautuvat eri toimijoiden kesken. Mitä selkeämmin määrittely tehdään nyt, niin sitä enemmän voidaan käyttää resurssia lasten ja nuorten auttamiseen.

Lapset ja nuoret on otettava mukaan terapiatakuun piiriin kuuluvien palveluiden suunnitteluun ja toteuttamiseen hyvinvointialueilla

Lastensuojelun Keskusliitto pitää tärkeänä, että lapset ja nuoret otetaan mukaan palveluiden suunnitteluun ja toteutukseen. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 12. artikla takaa jokaiselle lapselle, joka kykenee muodostamaan näkemyksensä, oikeuden ilmaista ne vapaasti kaikissa häntä koskevissa asioissa ja oikeuden saada oman näkemyksensä huomioon otetuksi. Artikla koskee myös lapsiryhmien oikeutta saada näkemyksensä huomioon otetuiksi ennen lapsia koskevien ratkaisujen tekemistä. Sosiaali- ja terveysministeriö on verkkokyselyllä kysynyt lapsilta ja nuorilta näkemyksiä terapiatakuun toteuttamisesta. Keskusliitto pitää arvokkaana sitä, että lapset ja nuoret saavat kertoa mielipiteensä myös siinä vaiheessa, kun hyvinvointialueet tekevät käytännön ratkaisuja terapiatakuun toteuttamisesta. Tässä vaiheessa olisi hyvä, että sosiaali- ja terveysministeriö ohjaisi hyvinvointialueita siitä, miten lasten ja nuorten oikeutta osallistumiseen voidaan vahvistaa. Myös yhdenvertaisuuden näkökulmasta on perusteltua, että STM:n johdolla edistettäisiin lasten ja nuorten osallistumisoikeutta vaikuttaa terapiatakuun piiriin kuuluvien palveluiden toteutukseen.

Keskusliitto haluaa kiittää sosiaali- ja terveysministeriötä siitä, että YK:n lapsen oikeuksien sopimusta ja lapsen oikeuksien komitean suosituksia koskien sen yhdistettyä viidettä ja kuudetta määräaikaishuoltopanosta on arvioitu huolellisesti suhteessa esitettyyn

lainsäädäntöön. Keskusliitto toivoo, että vastaavanlaista huolellista valmistelua lapsen oikeuksien kannalta tehdään myös jatkossa.

Lastensuojelun Keskusliitto lausui lisäksi liittyen seuraaviin kysymyksiin

2. Toteuttaako ehdotettu säädöskokonaisuus tavoitetta lasten ja nuorten mielenterveyden varhaisen vaiheen tuen ja hoidon saatavuuden parantamisesta perustason palveluissa?

Ei, vaan tarvittaisiin ehdotetun sijaan ja/tai lisäksi seuraavia toimia

Lastensuojelun Keskusliitto näkee tavoitteen lasten ja nuorten mielenterveyden varhaisen vaiheen tuen ja hoidon saatavuuden parantamisesta tärkeänä. Tavoitteen toteutuminen edellyttäisi kuitenkin tuntuvia panostuksia perustason palveluiden henkilöstöresursseihin sekä panostuksia psykososiaalisten työmenetelmien kouluttamiseen. Lisäksi tavoitteen toteutuminen edellyttäisi sosiaalihuollon tutkimus-, kehitys-, koulutus- ja innovaatio TKKI-rakenteiden luomista valtakunnallisella tasolla, jotta palvelun tutkimusperustaisuudesta, laadusta ja asiakasturvallisuudesta voitaisiin varmistua.

10. Millaista kansallista ohjausta ja toimenpiteitä esitetyn lainsäädännön onnistunut toimeenpano mielestänne edellyttää?

Lastensuojelun Keskusliitto pitää hyvänä, että luonnoksessa on pohdittu mielenterveyspalveluita yhdenvertaisuuden näkökulmasta. Luonnoksessa todetaan, että: "Yhdenvertaisuuden turvaaminen myös mielenterveyteen liittyvissä palveluissa on keskeinen osa perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista." Keskusliitto kuitenkin huomauttaa, että eri hyvinvointialueilla voi olla erilaisia käytäntöjä toteuttaa lasten ja nuorten terapiatakuuta. Onkin tärkeää, että sosiaali- ja terveysministeriö antaa riittävää ohjausta ja tukea hyvinvointialueille ehdotettujen lakimuutosten toimeenpanoon, jotta voidaan turvata lasten ja nuorten mahdollisimman yhdenvertainen pääsy esityksessä ehdotettuihin mielenterveyspalveluihin jokaisella hyvinvointialueella ja Helsingissä.

Keskusliitto korostaa, että lasten ja nuorten terapiatakuun piiriin kuuluvat interventiot on oltava yhdenvertaisesti kaikenlaisille lapsi- ja nuorisoryhmille saavutettavia. Toimeenpanossa on huomioitava, että esimerkiksi sijaishuollossa olevien lasten, maahanmuuttajien, pakolaisten, vammaisten, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien ja eri kieliryhmiin kuuluvien lasten tarpeet on huomioitu niin, että myös nämä lapset ja nuoret voivat hakeutua terapiatakuun piiriin.

11. Hallituksen keväällä 2024 tekemä päätös perusterveydenhuollon hoitotakuun pidentämisestä 14 vuorokaudesta 3 kuukauteen tulee kiireettömän hoidon osalta vaikuttamaan ensimmäisen

hoitotapahtuman järjestämisen enimmäisaikaan perusterveydenhuollossa. Edellyttäisikö tämä muutos toteutuessaan mielestänne muutoksia terapiatakuusäntelyyn?

Ei

Perustelut ja mahdolliset ehdotukset: Mikäli hoitotakuu pidennetään kolmeen kuukauteen, niin on tärkeää, ettei terapiatakuun piiriin kuuluvien palveluiden aloittaminen viivästy. Valmistelussa on huolehdittava siitä, ettei lapsi tai nuori joudu ensin odottamaan enintään kolmea kuukautta sitä, että hänellä todetaan tarve terapiatakuun mukaiselle hoidolle ja tämän jälkeen enintään 28 vuorokautta terapiatakuun piiriin kuuluvan intervention alkamista. Lasten ja nuorten mielenterveyttä on tuettava mahdollisimman pikaisesti siitä, kun tarve ilmenee. Etenkin matalan kynnyksen palveluissa lapsen hätään tulee reagoida nopeasti. Hallituksen esitysluonnoksen terveydenhuoltolain 53 §:n muutos siitä, että lasten ja alle 23-vuotiaiden nuorten perusterveydenhuoltoon kuuluva lyhytpsykoterapia tai psykoterapioista johdettu määrämuotoinen ja aikarajoitteinen psykososiaalinen hoito on aloitettava 28 vuorokauden kuluessa siitä, kun tarve tällaiselle hoidolle on todettu, on perusteltu. Keskusliitto huomauttaa, että jo neljän viikon odotusaika voi olla pitkä ajanjakso lapsen tai nuoren elämässä. Mitä varhaisemmassa vaiheessa lapsi tai nuori ohjautuu hänelle sopivaan palveluun, sitä todennäköisemmin voidaan ehkäistä vakavampien mielenterveysongelmien syntyminen. Keskusliitto yhtyy hallituksen esitysluonnoksen näkemykseen siitä, että lapsuus- ja nuoruusiän mielenterveyden häiriöiden tunnistaminen ja varhainen hoito on sekä inhimillisesti että taloudellisesti perusteltua.